

Het ontstaan van de S. Veerlecultus te Gent

door

M.H. VOORDECKERS-DECLERCQ

I. DE HAGIOGRAFIE VAN DE HEILIGE VEERLE

En zijn van de heilige Pharaïldis of van de hl. Veerle, die gevierd wordt op 4 januari, de dag van haar *dies natalis*, drie levensverhalen bekend¹. De eerste vita werd in de zestiende eeuw uitgegeven door Bollandus in het eerste deel van januari der *Acta Sanctorum*², naar een handschrift, dat zich toe in het klooster van Sint-Adrianus te Geraardsbergen bevond. Het werd opnieuw, en naar een strengere kritische methode, uitgegeven door de bekende Rijselse historicus E. Hautcœur, in 1882³.

De tweede vita van de hl. Veerle werd voor het eerst uitgegeven in 1886, in de *Catalogus codicum hagiographicorum regiae bibliothecae Bruxellensis*⁴, naar het handschrift n° 3391⁵, volgens een strenge kritische methode.

De derde vita van de hl. Veerle werd voor het eerst uitgegeven door de reeds genoemde E. Hautcœur⁶, in 1882, naar een handschrift dat zich op de Koninklijke Bibliotheek te Brussel bevindt, onder n° 7.917⁷.

De eerste vita is de belangrijkste van de drie. De auteur ervan is onbekend, maar zijn werk schijnt op een vroegere bron, een biografie in verzen, te steunen. Daarop wijzen, naast andere elementen, volgende vermeldingen uit de tekst: „*quod quorundum librorum vetustate perditorum reperitur serie*”⁸ en „*beatæ virginis Pharaïldis opuscula ferme omnino adhuc latitantia*”⁹. Alhoewel men de uitdrukking „*libri vetustate perditii*” niet naar de letter mag opvatten, en zeker niet als een bewijs dat de auteur zeer oude bronnen heeft gebruikt, staat het nochtans vast dat hij inderdaad een geschreven vita, en wellicht nog andere stukken (*libri* of *opuscula*) heeft kunnen raadplegen.

(1) Bibliografie: B. Krusch, *Verzeichnis Merowingischer Heiligenleben*, in Wattenbach, D.G.M., 1885⁵, p. 426; Potthast, B.H.M.A., II, p. 1525; A. Molinier, S.H.F., I, n° 535.

(2) AA.SS., I, jan., pp. 170-172.

(3) E. Hautcœur, *Actes de Sainte-Pharaïlde*, Rijsel 1882, pp. 1-17. Hautcœur gaf deze vita uit naar het handschrift dat zich te Geraardsbergen bevond, en naar een copie in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, onder nummer 8911.

(4) Uitgegeven door de Hagiographici Bollandiani, Brussel 1886, I, pp. 394-395.

(5) f° 169^r-171^v.

(6) E. Hautcœur, *Actes de Sainte Pharaïlde*, pp. 18-24.

(7) De vita van de hl. Veerle bevindt zich op f° 113^r-114^r van een *Passionale*, dat vroeger aan de Bollandisten toebehoorde. Dit handschrift is van de 14e eeuw (Cfr. *Catalogus ... Bruxellensis*, II, p. 159). Hautcœur, *o.c.*, p. VII, meent dat het een hs. is uit het einde der 13e eeuw.

(8) Vita¹, *Prologus*, 2.

(9) Vita¹, *Prologus*, 1.

De meest opvallende stijleigenaardigheid van die eerste vita is het herhaald inlassen van verzen, waarvan sommige, met min of meer handigheid, in het proza zijn verwerkt¹⁰.

Terecht heeft men daarin een woordelijke overname van de bron door de auteur gezien, zodat men tot het besluit kwam dat de vita, die de auteur, naar hij beweert, gebruikt heeft, een berijmd verhaal was. Men aanvaardt dat de metriek van die verzen wijst op een ontstaan in de 10e eeuw, zodat de bron, die de auteur vóór zich had, vrij nauwkeurig kan gedateerd worden. Dit is van belang, vooral omdat men uit de geciteerde verzen kan uitmaken dat die berijmde vita uitsluitend, of dan toch hoofdzakelijk, op een mondelinge traditie steunde; immers, precies in de verzen die in de vita worden vermeld, wordt gewag gemaakt van „*patrum antiquitas*” en „*patrum auctoritas*”, de gewone stijlfiguur in de middeleeuwse hagiografie om het gebrek aan geschreven bronnen te verdoezelen en enig gezag aan de mondelinge traditie te verlenen¹¹.

Blijkbaar bestond er dus vóór de 10e eeuw geen geschreven vita van de heilige, en is de berijmde vita geen omwerking van een geschrift in proza; wellicht werd precies de versvorm gekozen omdat de auteur alleen maar op min of meer vaste tradities en verhalen kon steunen. De veronderstelling wordt bevestigd door de omstandigheden, waaraan die berijmde vita, zeer waarschijnlijk haar ontstaan had te danken. Na de terugkeer van de monniken van de St.-Baafsabdij te Gent, uit Noord-Frankrijk waarheen ze voor de Noormannen gevlucht waren, kreeg de kultus van de hl. Veerle een nieuwe glans; het is begrijpelijk dat men toen alles, wat men kon te weten komen over deze heilige van Gent, verzameld heeft. De berijmde vitae vonden toen veel bijval¹².

De berijmde vita van de hl. Veerle kan niet ouder zijn dan de tijd van de invallen der Noormannen; nog veel minder kan ze geschreven zijn ten tijde van de hl. Veerle zelf, noch bij de translatio van haar relikwieën naar Gent, want een toespeling op de „*glans van het rijk*”¹³ wijst op het

(10) De AA.SS. hebben die eigenaardigheid opgemerkt en op twee plaatsen die verzen dan ook als verzen gedrukt. L. Van der Essen (*Etude critique et littéraire sur les vitae des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique*, Leuven-Parijs 1907, p. 303) heeft echter op verschillende andere plaatsen verzen ontdekt; b.v.:

Vita¹, 3 „*In huius igitur primordio dictaminis
Ut pateat cunctis propago virginis
Eius ponendum est exordium originis*
...
*De infimis ad alta post finem haec ascenderit
quae de altis ad infima ante fidem descenderit*
...
*Patrum non revellenda comprobavit antiquitas
non repudianda patrum asseruit auctoritas*”

Vita², 4 „*Quae continuata meritorum et operum serie
Regali postposita qua orta fuerat progenie*”

(11) L. Van der Essen, *o.c.*, p. 303, meent de „*patrum auctoritas*” ook te mogen interpreteren als de bron van de auteur van de vita; er is daartoe geen reden.

(12) Ook uit de 7de en de 8e eeuw bezit men talrijke berijmde verhalen; zie hierover: Muratori, *Antiquitates medii aevi*, III, p. 663.

(13) Vita¹, 3.

rijk van Karel de Grote of van zijn opvolgers, terwijl er alleszins geen sprake kan zijn van „Lotharingia”¹⁴ vóór het jaar 855, wanneer aan Lotharius II het gebied ten deel valt, dat later naar hem Lotharingen zal worden genoemd.

Wellicht was er nochtans in de eerste helft van de XIe eeuw geen biografie van de hl. Veerle bekend. Zo is het begrijpelijk dat Othelbold, abt van St.-Baafsabdij van Gent, in een brief, geschreven tussen de jaren 1019 en 1030, aan gravin Otgiva, echtgenote van graaf Boudewijn IV van Vlaanderen, waarin hij al de relikwieën van de St.-Baafsabdij opsomt, er zich toe beperkt te zeggen dat het lichaam van de hl. Veerle reeds sinds lange tijd in de abdij berustte¹⁵. De bescheidenheid van deze vermelding is betekenisvol, daar hij uitvoerig over de andere in St.-Baafs vereerde heiligen uitweidt¹⁶.

De vita¹ van de hl. Veerle, die op de verloren gegane berijmde vita steunt, moet dus uit de late 11e eeuw dateren. De term „Lotharingia” voor het gebied, waarover Diederik, vader van de hl. Veerle zou geregeerd hebben, is trouwens pas in de loop van de 11de eeuw in het spraakgebruik opgenomen¹⁷.

Meer precies is men geneigd te veronderstellen dat deze vita¹ opgesteld werd ten tijde van de plechtige translatie van de hl. Veerle in 1073¹⁸. Vanaf het einde van de karolingische periode tot in het begin van de XIIe eeuw hebben de hagiografen immers veel interesse aan de dag gelegd voor de heiligen uit de merovingische tijd; ze stellen vitae op voor heiligen, waarvan er tot dan toe geen voorhanden waren; vroegere vitae werden omgewerkt en, naar de nieuwe smaak, met mirakels en legenden aangevuld. Zeer dikwijls is het op aandringen van een bisschop, van een abt of van een kloostergemeenschap, dat ze naar de pen grijpen. De ontdekking van het lichaam van een heilige, een enigszins bevreemdende naam in een kalender, of in een martyrologium, een elevatio tenslotte of een translatio van relikwieën gaven zeer dikwijls aanleiding tot het schrijven of omwerken van een vita¹⁹.

De vita¹ van de hl. Veerle verstrekt slechts algemene gegevens: Pharaïldis was zeer vroom; ze werd door haar vader, Diederik²⁰, uitgehuwelijkt aan een zekere Guido²¹, en ze bewaarde gedurende gans haar leven haar maagdelijkheid. Volgens de traditie zou haar echtgenoot haar mishandeld hebben, doch Pharaïldis verdroeg alles op heroïsche wijze. Weduwe

(14) Vita¹, ibidem.

(15) L. Voet, *De brief van abt Othelbold aan gravin Otgiva*, Brussel 1949, p. 46. De uitdrukking „antiquitus apud nos reperta” is vatbaar voor twee interpretaties; zie verder.

(16) Zie hierover: H. Pirenne, *S. Pharaïldis*, in *Biographie Nationale*, XVII (1903), col. 158-159.

(17) Zie: L. Van der Essen, *o.c.*, p. 304; E. Hautcœur meent ten onrechte dat de vita¹ van de hl. Veerle slechts op het einde van de 12e eeuw of zelfs in het begin van de 13e eeuw zou opgesteld zijn (*o.c.*, p. VI).

(18) Zie: oorkonde n° 1.

(19) E. De Moreau, *Histoire de l'Eglise en Belgique*, II, p. 205.

(20) Vita¹, 3.

(21) Vita¹, 6.

gebleven na de dood van haar echtgenoot leidde ze een streng leven²². Als uitzonderlijk mirakel wordt haar toegeschreven dat ze eens een gans, die reeds opgegeten was, terug tot leven heeft gebracht(!). Men situeert haar dood omstreeks het jaar 750²³.

De vita¹ van de hl. Veerle verschaft enkele genealogische gegevens waarin een grond van waarheid is vervat. De vader van de hl. Veerle heet, zoals reeds gezegd, Diederik; hij had twee zonen en één dochter, nl. de hl. Veerle. Deze aanduiding is zeer belangrijk, want hier wordt de hl. Veerle niet verbonden met de familie van Witger en Amelberga, zoals wel het geval is in de *Gesta Episcoporum Cameracensium*²⁴ en in de vita van de hl. Gudula²⁵. In deze laatste wordt de hl. Veerle een zuster van Gudula, Reinildis en Emmebertus, bisschop van Kamerijk²⁶. Aldus zou de hl. Veerle uit het geslacht der frankische koningen stammen.

De auteur van de vita¹ is onvoldoende ingelicht over de mirakels van de hl. Veerle, want bij de vermelding ervan stelt hij zich tevreden met een traditionele formule, die slechts een bekentenis is van zijn onwetendheid²⁷.

De tweede vita van de hl. Veerle is een omwerking van de vita¹. De auteur der vita² heeft de vita¹ vervolledigd door ze aan te passen aan de genealogische legenden van de 11e eeuw, die men in de biografieën van andere heiligen vond. Hier wordt de moeder van de hl. Veerle vermeld, waarvan in vita¹ geen sprake was. Het is Amelberga, echtgenote van Witger, die ook vermeld wordt in de vitae van haar dochters, de hl. Gudula en de hl. Reinildis²⁸. Blijkbaar was het de bedoeling van de biograaf aldus de genealogie van de hl. Veerle te laten overeenstemmen met de gegevens van de *Gesta Episcoporum Cameracensium* en van de vitae van de hl. Gudula en van de hl. Amelberga, waarin Pharaïldis als dochter van Amelberga wordt voorgesteld.

Maar de gegevens spreken enerzijds van Witger als echtgenoot van Amelberga, en anderzijds wordt in de vita¹ van de hl. Veerle een zekere Diederik als vader van Pharaïldis genoemd. De auteur van de vita² heeft daaruit besloten dat Amelberga tweemaal gehuwd is geweest, een eerste maal met Diederik, waarvan ze drie kinderen had, Veerle nl., Venant en Gondulf; een tweede maal met Witger, die haar eveneens drie kinderen schonk: Emmebertus, Reinildis en Gudula²⁹. Bij de aanpassing van de

(22) Vita¹, 12.

(23) Molinier, S.H.F., I, n° 535; men kan ook raadplegen: R. Flahault, *Sainte Pharaïlde, vénérée à Steenbecque, notes et documents*, Duinkerken, 1898, en P.F.X. De Ram, *Hagiographie nationale*, Leuven 1864, pp. 36-ssqq.

(24) Boek I, c. 16.

(25) AA.SS. Belg., V, p. 691, en AA. SS. jan. I, p. 515.

(26) Dit komt overeen met het *Chronicon Cameracense et Atrebatense* van Baldericus, cantor van Terwaan, in de 11de eeuw (uitg. Le Glay, Parijs 1834, p. 32), waar één van de zusters van Emmebertus 'Sarachildis' wordt genoemd; C. De Smet zegt terecht: „Sarachildis, ab auctore Chronici Cameracensis obtrusa, eadem forte est quae Pharaïldis” AA. SS. Belg. V, p. 670).

(27) AA. SS. jan. I, p. 172: „Si vera quae post, vel ante obitum suum perpetravit miracula, enarrare praesumpserimus, prius profecto arbitror, deficiemus in ingenio, quam in materia”.

(28) Uitg. AA. SS. jul. III, pp. 137-ssqq.

(29) Uitg. *Catalogus ... Bruxellensis*, I, pp. 394-395.

vita¹ van de hl. Veerle aan de genealogische legende van de 11e eeuw, is de vita Amelbergae een onmiddellijke inspiratiebron geweest voor de auteur⁸⁰.

De derde vita van de hl. Veerle is slechts een samenvatting van de tweede. Ook hier worden dezelfde legenden vermeld; daarenboven is er hier voor het eerst sprake van een St.-Veerlekultus te Steenokkerzeel.

De vita¹, waarschijnlijk grotendeels gebaseerd op de verloren gegane berijmde vita der 9e eeuw, en opgesteld in de tweede helft der 11e eeuw, biedt dus wel de meeste waarborgen, daar zij de invloed der genealogische legenden nog niet heeft ondergaan.

II. DE TRANSLATIO VAN DE H. VEERLE NAAR GENT

Wanneer en hoe de relikwieën der hl. Veerle in Gent beland zijn, is een vraag die niet zo licht beantwoord kan worden.

Weliswaar mag een waarschijnlijke en aanvaardbare oplossing vooropgesteld worden, doch tot een volstreekte zekerheid kan men, gezien het tekort aan betrouwbare bronnen, bezwaarlijk komen.

In het kader van de geschiedenis van Gent, worden de relikwieën der hl. Veerle voor het eerst vermeld in de *Annales S. Bavonis*⁸¹: „Toen Egilfried, abt van de S. Baafsabdij, in het jaar 754 uit Rome terugkeerde, bracht hij, samen met de relikwieën van apostelen en andere heiligen, uit Lotharingen het lichaam mee van de hl. Veerle, een aan God toegewijde maagd, en op 16 november werd het plechtig gedeponeerd in het klooster van Gent”.

Het is dus in een 14e eeuwse bron dat voor het eerst de translatio van de hl. Veerle naar Gent aan de bemiddeling van Egilfried wordt toegeschreven.

In het *Libellum de loco sepulturae Florberti Abbatis*⁸² wordt Egilfried enkel als abt van de St.-Baafsabdij vermeld; de translatio van de hl. Veerle daarentegen komt niet te sprake.

In het oudste Necrologium van St.-Baafs⁸³, opgemaakt in het begin van de 12e eeuw⁸⁴ wordt Egilfried zelfs niet vernoemd.

Abt Othelbold, in zijn brief aan gravin Otgiva, laat enkel opmerken dat de relikwieën van S. Veerle „*apud nos antiquitus reperta*” waren.

Niets wordt verteld over de wijze waarop ze daar zouden aangekomen zijn. In het *Chronicon S. Bavonis* van Jan van Thielrode⁸⁵ komt Egilfried in het geheel niet voor.

(30) Zie: L. Van der Essen, *o.c.*, p. 305.

(31) Uitg. G.H. Pertz, MGH, SS., II, pp. 185-191. Over de waarde van deze bron, zie: V. Fris, *Bibliographie de l'histoire de Gand*, Gent, (1907), n° 70; en Ph. Grierson, *The early abbots of St Bavo of Ghent*, in *Revue Bénédictine*, XLIX (1937), pp. 34-36.

(32) In het jaar 1079 opgesteld door een monnik van de St.-Pietersabdij; zie: inleiding van O. Holder-Egger, MGH., SS., XV, p. 641, en Ph. Grierson, *o.c.*, p. 31.

(33) R.A.G., fonds St.-Pietersabdij, supplement, n° 98.

(34) Cfr. Ph. Grierson, *o.c.*, p. 31, n. 6.

(35) Uitg. J. Heller, MGH., SS., XXV, pp. 557-584. Het werk van Jan van Thiel-

De 14e eeuwse interpolator³⁶ van het *Necrologium I* van St.-Baafs heeft, onder de datum van 15 augustus, het volgende ingevoegd: „(Obitus) domni Egilfridi episcopi Liddensis (sic) et abbatis nostri, qui nobis attulit corpus sancte Faraildis virginis de Lotharingia”.

Volgens de *Annales* was Egilfried abt van het jaar 752 tot 762, en gebeurde de translatio van de hl. Veerle naar Gent op 16 november 754³⁷. Het is zeer waarschijnlijk dat deze data door de compiler van de *Annales* werden vastgesteld³⁸. Zou aan hem gans de geschiedenis van Egilfried's tussenkomst in de translatio van de hl. Veerle naar Gent moeten worden toegeschreven?

Meer kan blijkbaar niet worden opgemaakt bij een kritisch onderzoek van de schaars voorhanden en onbetrouwbare bronnen.

Wanneer men echter dieper ingaat, én op de biografische gegevens die ons over abt Egilfried zijn bekend, én op geografische gegevens, die van belang zijn bij het bepalen van een mogelijk door hem gevolgde weg bij zijn reis van Rome naar Gent, kan men toch met een vrij grote waarschijnlijkheid besluiten dat de relikwieën van de hl. Veerle door het toedoen van abt Egilfried te Gent beland zijn.

Een eerste element waarop deze waarschijnlijkheid berust, is dus van chronologisch-biografische aard. Wanneer heeft de translatio precies plaats gehad?

Fisen³⁹ en Foulon⁴⁰ zijn van mening dat de translatio van de hl. Veerle naar Gent is gebeurd in het jaar 770. Daartoe beroepn zij zich op het feit dat Egilfried, „bisschop van Luik”, tot abt van St.-Baafs zou benoemd zijn door een paus Stephanus; Egilfried echter wordt alleszins geen bisschop van Luik vóór 765⁴¹, terwijl de paus Stephanus zou kunnen geïdentificeerd worden als Stephanus III, tot paus verkozen op 5 augustus 769 en overleden op 1 februari 772⁴².

Hun gevolgtrekking zou natuurlijk juist zijn, indien Egilfried terzelfdertijd de twee functies én van bisschop én van abt zou vervuld hebben, of indien zijn benoeming tot abt zou gevolgd zijn op zijn benoeming tot bisschop. Doch een abdij aan een bisschop in functie toekennen lag niet in de gebruiken van de tijd.

Na vergelijking van de *Annales* en de *Chronica* van St.-Baafs, van St.-

rode dateert uit het einde der 13e eeuw en is buitenmate zorgeloos opgesteld; waarheid en verzinsel komen naast mekaar voor. Zie: V. Fris, *o.c.*, n° 69; en Ph. Grierson, *o.c.*, p. 33; ook de inleiding van Heller, MGH., SS., XXV, p. 557.

(36) Cfr. Grierson, *o.c.*, pp. 34-35. De interpolator van *Necrologium II* zegt: „XVIII kal. Sept. obiit domnus Egilfridus episcopus et abbas IXus Gandensis, qui anno Domini septingentesimo quinquagesimo quarto de Lotharingia corpus beate Pharaildis virginis nobis detulit.”

(37) „Egilfridus ... anno Domini DCC° LIV° ... de Lotharingia corpus beate Pharaildis Deo dicatae virginis secum detulit, et in cenobio Gandensi XVI° Kal. Decembris honorifice et decenter collocavit”. (MGH., SS., II, p. 185.)

(38) Ph. Grierson, *o.c.*, p. 43, n. 2.

(39) *Sancta Legia*, lib. V, CXXV.

(40) *Historia Leodicensis*, I, p. 137.

(41) In dat jaar overleed immers Fulcherus, zijn voorganger. Cfr. Gams, *Series Episcoporum*, p. 248.

(42) L. Duchesne, *Liber Pontificalis*, Parijs 1955, p. 468.

Amand en van Luik, komt men daarenboven tot het besluit dat Egilfried achtereenvolgens abt van St.-Baafs, dan van St.-Amand, en tenslotte bisschop van Luik is geweest⁴³.

Evenmin is de schijnbaar te vroege toekenning van deze laatste titel, in de katalogoog van de abten, in de annalen en de kronieken van de beide kloosters, in overeenstemming te brengen met het chronologisch verloop van het leven van Egilfried. Vast staat dat Egilfried niet vóór 765 bisschop werd van Luik⁴⁴, en dat hij overleed in 787⁴⁵. Uit de *Annales*⁴⁶ en het *Chronicon*⁴⁷ van St.-Baafs blijkt dat hij gedurende tien jaar abt was van deze abdij, en wel van het jaar 752 tot 762⁴⁸. Zijn verblijf als abt te St.-Amand moet dus gesitueerd worden tussen de jaren 762 en 765.

De betiteling echter van Egilfried als „*bisschop van Luik*” bij zijn benoeming tot abt van St.-Baafs, die Fisen en Foulon, onrechtstreeks tot het verschuiven van de datum der translatio van de hl. Veerle naar het jaar 770 heeft doen besluiten, moet blijkbaar op een andere wijze worden geïnterpreteerd. Het is begrijpelijk dat in de bronnen, alleszins opgesteld na het afsterven van abt Egilfried, de pas in 765 verkregen bisschoppelijke titel met de naam van Egilfried verbonden wordt, reeds bij het relaas van de vóór deze datum gebeurde verkiezing tot abt van St.-Baafs. Het is dus niet Stephanus III, doch wel Stephanus II (752-757)⁴⁹ die paus was op het ogenblik dat Egilfried aan het hoofd van de St.-Baafsabdij werd geplaatst.

Voor de translatio van de relikwieën der hl. Veerle moet men zich derhalve houden aan de datum, aangegeven door de oude bronnen en door de traditie van de St.-Veerlekerk van Gent⁵⁰. Er is niet de minste reden om de overbrenging van de relikwieën van de hl. Veerle te verschuiven naar het jaar 770, toen Egilfried sinds lang geen abt van St.-Baafs meer was.

Een tweede element dat de historiciteit van de tussenkomst van Egilfried bij de translatio van de relikwieën der hl. Veerle naar Gent schijnt te staven, is van geografische aard, en betreft de mogelijk door hem gevolgde weg, bij zijn terugkeer uit Rome, langs „*Lotharingia*”, naar Gent. Vraag is het inderdaad waar Egilfried op de kostbare relikwieën beslag heeft kunnen leggen. „*Lotharingia*”, waaruit hij ze, volgens de *Annales S. Bavonis*, meebracht, is een weinig preciese localisering.

Wanneer men nagaat welke weg in het midden der achtste eeuw kon

(43) U. Chevalier, *Répertoire des sources historiques du Moyen-âge*, Parijs 1905, p. 67, en P.F.X. De Ram, *Egilfried*, in *Biographie Nationale*, I, p. 125.

(44) Cfr. supra.

(45) *Chronicon Elnonense*, uitg. J. De Smet, *Corpus Chronicorum Flandrie*, I, p. 10.

(46) MGH., SS., II, p. 185.

(47) J. De Smet, *Corpus Chron. Flandr.*, I, p. 473.

(48) *Annales S. Bavonis*, MGH., SS., II, p. 187: „*Anno 762, Egilfridus episcopus Leodicensis et abbas Gandensis coenobii obiit, cui Robertus successit*”. In dit jaar overleed Egilfried niet, doch werd hij abt van S. Amand, het klooster nl. waar hij zijn religieuze loopbon begonnen was.

(49) L. Duchesne, *Liber Pontificalis*, p. 440.

(50) *Lectiones officii ecclesiastici Gandavenses*, uitg. E. Hautcœur, *Actes de Sainte Pharaïlde*, Rijsel 1882, pp. 26 en 29.

en moest gevolgd worden om zich, met de middelen van de tijd, van Rome naar Gent te begeven, kan men al aanstonds een door Miraeus⁵¹ geopperde veronderstelling verwerpen als zou de oorspronkelijke begraafplaats van de hl. Veerle, en vandaar dan ook de plaats, van waar abt Egilfried haar relikwieën zou meegebracht hebben, gelegen zijn in de nabijheid van de brabantse gemeente Steenokkerzeel. Hij beriep zich daarbij én op een ter plaatse levendige St.-Veerlekultus⁵² en op een weinig preciese en nog minder betrouwbare passage uit de hierboven vermelde vita³, volgens dewelke de hl. Veerle „*iuxta Lovanium*” een „*parva capellula*” had laten bouwen⁵³.

Behalve het feit dat men niet goed inziet hoe bedoelde passage uit de vita³ in overeenstemming te brengen is met de alleszins meer betrouwbare gegevens uit de vita¹ en de vita², is voor ons opzet vooral van belang dat abt Egilfried, bij zijn terugkeer uit Rome, bezwaarlijk Steenokkerzeel kan aangedaan hebben.

Uit het merkwaardig verhaal immers van Eginhard over de translatio van de heiligen Marcellinus en Petrus⁵⁴ weet men dat bij de terugkeer uit Italië, er vanaf het meer van Genève, twee wegen, resten nog van het Romeinse heirbanennet, voor de reiziger openstonden. De ene, de „*rechtse*” geheten, liep in de richting van Straatsburg, terwijl men langs de andere, over Besançon, Langres, Reims en Bavai, en nabij Escautpont („*Pons Scaldis*”) de Schelde te zijn overgestoken. Doornik bereikte⁵⁵. Het spreekt vanzelf dat abt Egilfried, op zijn weg naar Gent, deze weg moet gevolgd hebben.

Wanneer men nu, in dat grensgebied tussen „*Lotharingia*” en „*Francia Occidentalis*”, te Valencijs van de oude Romeinse weg Bavai-Doornik afwijkt om naar St.-Amand te gaan, ontmoet men het plaatsje Bruay. Daar bevindt zich een kerk aan de hl. Veerle toegewijd, waarvan de oorsprong tot in de tijd van de hl. Veerle schijnt terug te gaan.

In het jaar 801, minder dan een halve eeuw dus na de expeditie van abt Egilfried, is er van dit heiligdom reeds sprake in een vita van de hl. Salvius⁵⁶.

Uit een oorkonde van het jaar 914 van de latere koning Robert I van Frankrijk weten we dat deze „*basilica beatae Pharaïdis*”, door de Noormannen verwoest tijdens hun grote invasie van 879-883, heropgebouwd diende te worden⁵⁷.

Philippe Mousket tenslotte, wanneer hij in zijn berijmde kroniek het leven van de hl. „*Fièrèhaus de Gant*” samenvat, vermeldt Bruay (Bruel of Ruel) als volgt:

(51) Miraeus, *Fasti Belgici et Burgundici*, p. 390.

(52) Zie ook: A. Wauters, *Histoire des environs de Bruxelles*, II, pp. 127-137.

(53) E. Hautœur, *o.c.*, pp. 23, 24, 53-65.

(54) *Historia translationis B.B. martyrum Marcellini et Petri*, uitg. O. Holder-Egger, MGH., SS., XV, pp. 238-264.

(55) E. Desjardins, *Géographie de la Gaule d'après la table de Peutinger*, Parijs 1869; C. Van Dessel, *Topographie des voies romaines de la Belgique*, Brussel 1877.

(56) AA. SS., jun. VII, p. 179.

(57) J. Dhondt, *La destruction de Valenciennes par les Normands*, in *Revue Historique*, CXCI, 1943.

„Et ele vesqui saintement
Et siervi Dieu moult longement,
Sous Valenciennes, au Ruel,
Fu enfuoite par conseil.”⁵⁸

Naar een konstante traditie bevindt de Veerle-kerk van Bruay zich op de plaats waar de heilige, tijdens haar leven, een kerk heeft laten bouwen wellicht ter ere van St.-Jan de Doper, die nog de tweede patroon is van de parochie, en wel op het grondgebied van haar vaders „villa”⁵⁹.

Vraag is het nu waarom abt Egilfried, eenmaal in Valencijsn aangekomen, en gehaast om zijn St.-Baafsabdij te zien, er toe gebracht kan geweest zijn een omweg te maken langs Bruay. Vóór 752 was Egilfried monnik geweest te St.-Amand⁶⁰. Is het niet vanzelfsprekend dat hij deze gelegenheid te baat wilde nemen om nog eens de plaats aan te doen, waar hij later trouwens als abt zou terugkeren?

Op de weg tussen Valencijsn en St.-Amand moest hij dan wel langs Bruay komen. Met een St.-Veerlekultus aldaar had hij ongetwijfeld reeds vroeger kennis gemaakt. Geen wonder dat hij er aan gedacht heeft de hem nog maar pas toegevallen St.-Baafsabdij met de relikwieën van de hl. Veerle te verrijken.

Alles schijnt dus wel te pleiten voor de historiciteit van Egilfrieds tussenkoms in de translatio van de relikwieën naar Gent.

III. DE RELIKWIEËN VAN DE H. VEERLE IN DE KAPEL VAN HET GRAFELIJK CASTRUM VAN GENT

Op welke wijze nu is de kapel van de grafelijke burcht te Gent in het bezit gekomen van de relikwieën der hl. Veerle?

Twee bronnen, die zeer belangrijk zijn voor de Gentse geschiedenis, lichten ons hierover in: de *Miracula S. Bavonis*, en de *Annales S. Bavonis*. De *Miracula S. Bavonis* zijn een verhalende bron, die tussen 946 en 1010 werd geschreven, en waarschijnlijk dichter staat bij eerstgenoemde dan bij laatstgenoemde datum⁶¹.

Deze bron is betrouwbaar, daar ze kort na de verhaalde gebeurtenissen werd opgesteld. De gegevens die we er uit putten, kunnen aangevuld worden door de *Annales S. Bavonis*, een 14e eeuwse tekst, die opklimt tot een 10e eeuwse traditie, welke met de *Miracula* verwant is⁶². Deze *Annales* zijn minder betrouwbaar⁶³ daar ze feiten behandelen, die meer dan twee

(58) *Chronique Rimée*, uitg. Baron de Reiffenberg, C.R.H., 2 dln., Brussel 1836.

(59) E. Hautcœur, o.c., pp. XXVI-XXXIV.

(60) Cfr. supra.

(61) MGH., SS., XV², p. 589. - Zie verder: H. Van Werveke en A.E. Verhulst, *Castrum en Oudburg te Gent, Bijdrage tot de oudste geschiedenis van de vlaamse steden, (Handelingen der Maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent, n.r., XIV, 1960)*, overdruk, p. 8.

(62) Ph. Grierson, *Les annales de Saint-Pierre de Gand et de Saint-Amand*, Brussel 1937, p. XL.

(63) V. Fris, *Bibliographie de l'histoire de Gand depuis les origines jusqu'à la fin du XVe siècle*, Gent 1907, n° 70.

eeuwen vóór de redactie gebeurd zijn. Welke gegevens treft men nu in deze twee bronnen aan?

Tijdens het abbatiaat van Einkericus⁶⁴, en wel in 846, vluchtten de kloosterlingen van St.-Baafs, uit schrik voor de Noormannen, naar Sint-Omaars⁶⁵, het enige versterkte klooster, dat vóór het midden van de 9e eeuw in onze gewesten bestaat⁶⁶. Ze voerden hun kostbare bezittingen, nl. hun relikwieën, waaronder deze van de hl. Bavo en de hl. Veerle, met zich mee, en brachten ze in veiligheid in het castrum van Sint-Omaars⁶⁷.

Zeven jaar later, in 853, onder het abbatiaat van Tasradus⁶⁸ vluchtten de monniken met hun relikwieën naar Laon⁶⁹. De Noormannen hadden intussen de S. Baafsabdij in de vlammen doen opgaan⁷⁰, zonder dat er van enige tegenstand sprake was⁷¹. Na tussen 911-918 en 937⁷² Laon te hebben verlaten, en na een tijdje in „Nigella”, welke plaats met Nesle-la-Reposte⁷³ mag vereenzelvigd worden⁷⁴, te hebben verbleven, werden de relikwieën door zeven monniken terug naar Gent gebracht. Deze troffen hun abdij in zo'n erbarmelijke toestand aan, dat zij verkozen hun relikwieën onder te brengen in „*novo edificata castello ecclesia*”⁷⁵. De *Annales* voegen er aan toe dat dit gebeurde op 19 september van het jaar 939⁷⁶.

(64) Ph. Grierson (*The early abbots of St Bavo's of Ghent*, in *Revue Bénédictine*, XLIX, 1937, p. 46) meent dat abt Einkericus een gefingeerd personage is, daar hij slechts voor de eerste maal in een 14e eeuwse bron vermeld wordt.

(65) W. Vogel, *Die Normannen und das Fränkische Reich bis zur Gründung der Normandie*, Heidelberg 1906, p. 117.

(66) H. Van Werveke, *Kritische studiën betreffende de oudste geschiedenis van de stad Gent*, Antwerpen-Parijs-Amsterdam, 1933, p. 14.

(67) *Annales S. Bavonis*, MGH., SS., II, p. 187; *Miracula S. Bavonis*, MGH., SS., XV², p. 592; *Chronicon de gestis Normannorum a^o 846*, MGH., SS., I, p. 533; *Chronicon S. Bavonis*, MGH., SS., XXV, p. 557, vermelden dat te dien tijde veel relikwieën daarheen in veiligheid gebracht werden „*quia muro valido et surribus atrium eius munitum erat*”.

(68) Ph. Grierson (*o.c.*, p. 46) meent dat abt Tasradus een gefingeerd personage is.

(69) W. Vogel, *o.c.*, p. 135; en H. Van Werveke, *o.c.*, p. 14.

(70) W. Vogel, *o.c.*, p. 130.

(71) H. Van Werveke, *o.c.*, p. 14.

(72) A. Verhulst, *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit*, (VIIe-XIVe eeuw), Brussel 1958, p. 58.

(73) Frankrijk, dép. Marne, arr. en k. Epernay.

(74) A. Verhulst, *o.c.*, p. 42.

(75) *Miracula S. Bavonis*, MGH., SS., XV², p. 593: „*Et quoniam eotenus ut totus circumiacens pagus, ita et Gandensis coenobii locus pene videbatur similior deserto vacuatus cultoribus in novo edificata castello aecclesia, illo ea introduxerunt custodienda*”.

(76) MGH., SS., II, pp. 185-191. „*Anno CMXXXIX, sanctus Bavo, cum aliis pignoribus sanctorum et reliquiis, de Lauduno ad monasterium de Nigella, translatus, ad arcem opidi sui cum septem monachis ad ecclesiam in novo castello constructam reportatur, decimo tertio kal. Octobris, quia coenobium Gandae nondum plene restauratum fuerat*”.

Wat de geloofwaardigheid van deze passage aangaat, weze vermeld dat het verblijf van de monniken der St.-Baafsabdij in Nesle-la-Reposte bevestigd wordt door het feit dat enkele relikwieën van de hl. Bavo heden ten dage nog steeds bewaard worden te Villenauxe-la-Grande (Fr., dép. Aube, arr. Nogent-sur-Seine), waarheen zij in 1674 werden overgebracht door de kloosterlingen van Nesle-la-Reposte. (Cfr. H. Van Werveke en A. Verhulst, *o.c.*, p. 9).

Het volgend jaar werden ze op plechtige wijze door Gerard van Brogne, die na tussenkomst van Transmarus, bisschop van Doornik-Noyon, bij Arnulf I graaf van Vlaanderen, het klooster had hervormd, naar het heropgerichte klooster aan de samenloop van Schelde en Leie overgebracht; doch op uitdrukkelijke wens van graaf Arnulf I werden relikwieën van de hl. Bavo en van de hl. Veerle achtergelaten in de burchtkerk, op voorwaarde dat de geestelijken van St.-Veerle met genoemde relikwieën jaarlijks een peregrinatie naar St.-Baafsabdij zouden ondernemen⁷⁷. Ook de *Annales Elmarenses* leren hoe abt Gerard en zijn monniken, begeleid door een grote menigte, de hl. Bavo vanuit de burcht naar het inmiddels herbouwde klooster terugbrachten⁷⁸. Hier wordt niets over de relikwieën van de hl. Veerle vermeld. Ook Jan van Thielrode's *Chronicon S. Bavonis*⁷⁹, uit het einde der 13e eeuw, weet ons niets over de hl. Veerle mede te delen.

Volgens de enige betrouwbare bron dus, die we bezitten, nl. de *Miracula S. Bavonis*, namen de teruggekeerde monniken van St.-Baafs hun intrek in de „*novo edificata castello ecclesia*”. Het is van zeer groot belang te weten wat precies bedoeld werd met deze woorden, die het enige vaststaand gegeven zijn omtrent de verblijfplaats van de Bavelingen te Gent vóór de heropbouw van hun klooster.

Er zijn twee mogelijkheden: ofwel slaan deze woorden op de burchtkerk, die later de St.-Veerlecollegiale zal worden, ofwel op de in het Gentse portus gelegen St.-Janskerk. De desbetreffende literatuur is nogal omvangrijk, en de besluiten van de diverse auteurs zijn vaak met elkaar in strijd.

Grierson⁸⁰ is van mening dat „*ecclesia*” op de St.-Janskerk, de latere St.-Baafskathedraal, slaat. De burcht zou nimmer een kerk bezeten hebben⁸¹ en, was in de passus van de *Miracula* de St.-Veerlekerk bedoeld

(77) MGH., SS., II, p. 188. „*Anno 940 aliquibus sanctorum Bavonis et Pharaïldis reliquiis in ecclesia predicta novi castelli super ripam fluminis Legie sita, ad instantiam et devotam supplicationem Arnulphi comitis Flandrie relectis, tali conditione, quod clerus prefate ecclesie cum supradictis eorum reliquiis annuam peregrinationem dicto coenobio Gandensi venerabiliter persolverent, sanctorum Bavonis et Pharaïldis predictorum corpora cum aliorum sanctorum pigneribus a sancto Gerardo, abbate Gandensi, de sepredicta novi castelli ecclesia cum innumerabili multitudiine populorum ad cenobium Gandense reportantur, et cum ingenti Leticia et tripudio ibidem decenter relocantur.*”

(78) Ph. Grierson, *Les annales de Saint-Pierre de Gand et de Saint-Amand*, p. 85: „939; Sanctus Bavo de castello a Gerardo abbate cum monachis ad monasterium refertur, comitante infinito fidelium populorum cetiv”.

(79) MGH., SS., XXV, pp. 557-584; is een andere bron van de *Annales S. Bavonis*.

(80) Ph. Grierson, *The early abbots of St Bavo's of Ghent*, in *Revue Bénédictine*, XLIX, 1937, p. 57, n. 5, en p. 58, n. 3.

(81) H. Pirenne (*Les villes flamandes avant le XIIe siècle*, in *Annales de l'Est et du nord*, 1905, p. 18) zegt dat men in de burchten, naast de grafelijke woning, gewoonlijk een kapel aantreft, die later evolueert tot een kapittelkerk. Deze kapellen klimmen bijna altijd op tot de tijd van de oprichting van het castrum. In de *Vita S. Winnoci* (MGH., SS., XV, p. 776) bv. wordt, na het verhaal van de oprichting van het castrum door Boudewijn II, het volgende toegevoegd: „*ubi etiam ecclesiam construi fecit, quam titulus confessorum Christi Martini atque Winnoci insigniri fecit*”. F.L. Ganshof (*Over stadsontwikkeling tusschen Loire en Rijn gedurende de Middeleeuwen*, Antwerpen-Brussel, 1944², p. 19) laat zich hierover in dezelfde zin uit.

geweest, dan zou men, volgens Grierson, moeten gezegd hebben „*juxta castellum*” en niet „*in castello*”, daar ze naast en niet in de burcht lag.

Doch de St.-Veerlekerk is slechts naast de burcht komen liggen, meer dan twee eeuwen na de redactie van de *Miracula*, wanneer namelijk Filips van den Elzas het huidige Gravenkasteel heeft opgericht binnen de omheining van de veel omvangrijker oude burcht, die dan de wijk „*Oudburg*” werd.

Verder meent Grierson dat *castellum*, als synoniem van *castrum*, ook „*een niet versterkt bevolkingscentrum*” kan aanduiden; hier dus de portus waarin de St.-Janskerk gelegen was. Gevallen echter, waarin *castellum* duidt op „*een versterkte stedelijke agglomeratie*”, zijn zeldzaam; dat de term ook nog voor een „*niet verdedigde nederzetting*” zou worden aangewend, is ondenkbaar⁸². Het woord *castellum* omvat immers altijd het begrip van versterking, schans, en hier wordt met *castellum* ongetwijfeld de grafelijke burcht bedoeld⁸³.

Een derde reden, waarom Grierson de voorkeur geeft aan de St.-Janskerk, is het feit dat, bij de verheffing in 942⁸⁴ tot parochiekerk van de kapel van St.-Jan, naast de hl. Johannes ook de hl. Bavo en de hl. Vaast als patroonheilige van de nieuwe kerk verschijnen.

Een verklaring hiervoor zou zijn dat de relikwieën van de St.-Baafsabdij in te kerk van St.-Vaast te Atrecht een toevlucht hadden gevonden, wanneer zij voor de Noormannen in veiligheid werden gebracht.

Ook Blockmans is van oordeel dat het *castellum* (939) of *novum castellum* (± 1000) met de *portus Gandensis* dient geïdentificeerd te worden, en dat de weergekeerde kloosterlingen van St.-Baafs aldus in de eerste helft van de 10e eeuw hun kostbaarheden in een kapelletje, gewijd aan de hl. Jan-Baptist en gelegen in de stad Gent, ondergebracht hebben⁸⁵. Hij beroept zich op het feit dat de betiteling van de agglomeratie, waarin de bewaarplaats van de relikwieën van de hl. Bavo gelegen was, omstreeks het jaar 1000 *novum castellum* luidt, een term die een *vetus castellum* oproept. Dit *vetus castellum* zou, volgens Blockmans, de versterking beduiden, die de graven van Vlaanderen, kort na 892⁸⁶, waarschijnlijk op de plaats van het tegenwoordige Gravenkasteel, hadden opgericht.

Verder meent hij nog dat dit grafelijk kerkje pas ontstaan is nadat de

(82) H. Van Werveke, *Kritische studiën*, p. 19.

(83) Idem, *Kritische studiën*, p. 20.

(84) Op 15 april 941 of 942. (Cfr. A. Fayen, *Liber traditionum sancti Petri Blandiniensis*, Gent 1906, p. 56; A. Van Lokeren, *Cbartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre*, Gent 1868-1871, I, p. 2). Het jaartal 941 is volgens F. Blockmans (*De twee opvolgende Gentsche „Portus”, Annales de la Soc. d'Emul. de Bruges*, LXXXII, 1939, p. 72, n. 1) boven 942 te verkiezen daar het charter van 8 juli 941 van Arnulf I voor de St.-Pietersabdij van Gent, het tiend van dit kerkje reeds aan de abdij overdraagt.

(85) F. Blockmans, *De twee opvolgende Gentsche „Portus”, in Ann. de la Soc. d'Emul. de Bruges*, LXXXII, 1939, p. 72; en F. Blockmans, *Het Gentsche stads-patriciaat omstreeks 1302*, Antwerpen-Den Haag, 1938, pp. 108-109 en p. 145, n. 3.

(86) Vanaf 885 verrijzen er in Noord-Frankrijk en in Vlaanderen talrijke burchten, opgericht tegen de Noormannen. Cfr. F. Vercauteren, *Comment s'est-on défendu au IXe siècle, dans l'empire franc contre les invasions normandes?*, in *Ann. du XXXe congrès de la Féd. arch. et hist. de Belg.*, Brussel, 1936, pp. 129-130.

monniken van St.-Baafs aan de graaf van Vlaanderen een gedeelte van de relikwieën van de hl. Veerle hadden overgedragen, waarschijnlijk in de 10e, misschien zelfs in de eerste helft van de 11e eeuw, alleszins echter na de terugkeer van de Bavelingen te Gent. Vermits het kapelletje, waar zij zich toen vestigden, tevoren al bestond, zou het onmogelijk de toekomstige St.-Veerlekerk kunnen geweest zijn.

Doch, „*novum castellum*” mag niet in tegenstelling met „*vetus castellum*” gezien worden, zodat met de eerste uitdrukking de nieuwe stedelijke agglomeratie wordt aangeduid, en met de laatste de grafelijke burcht. „*Novum castellum*” slaat integendeel op het grafelijk gebied, op de linker-oever van de nieuwe Leie, dat in voldoende mate versterkt was, opdat het de benaming van *castrum* of *castellum* zou verdienen⁸⁷.

„*Novum*” kan dus op twee manieren geïnterpreteerd worden: ofwel als „*sedert kort opgericht*”, ofwel als in tegenstelling met het *Castrum Gandavum*, waarover de auteur van de *Miracula S. Bavonis* het herhaaldelijk heeft en waarmede hij een vervallen versterking van zijn eigen abdij bedoelt⁸⁸.

Wat de tweede opwerping van Blockmans betreft, als zou het grafelijk kerkje slechts ontstaan zijn in de 10e of de 11e eeuw, na de terugkeer van de Bavelingen, kan men zeggen dat iedere grafelijke burcht voorzien was van een kapel⁸⁹. In de karolingische tijd was zij bijna altijd toegewijd aan O.-L.-Vrouw, waarschijnlijk naar analogie met de O.-L.-Vrouwkapel van Karel de Grote te Aken⁹⁰.

We weten trouwens dat de aanwezigheid van relikwieën meer dan eens dergelijke kerken van patroon heeft doen veranderen⁹¹. Zo zou de grafelijke kapel te Gent, juist door de verwerving der relikwieën in het jaar 939, de naam van St.-Veerlekerk gekregen hebben⁹².

Men mag dus besluiten dat de kapel van het pas later verkleinde grafelijke castellum de tijdelijke verblijfplaats van de Bavelingen is geweest.

(87) H. Van Werveke en A. Verhulst, *o.c.*, p. 8.

(88) De auteur deelt mede dat er in zijn tijd in de St.-Baafsabdij nog bouwvallen van het *Castrum Gandavum* te zien waren. Over het „*Castrum Gandavum*” op de plaats waar zich de St.-Baafsabdij bevond, zie: H. Van Werveke, *o.c.*, pp. 13-ssqq., en A. Verhulst, *Over de stichting en de vroegste geschiedenis van de St.-Pieters en de St.-Baafsabdijen te Gent*, in *Handel. Maatsch. Gesch. Oudheidk. te Gent*, n.r., VII, 1953, pp. 21-25.

(89) Cfr. supra.

(90) N.N. Huyghebaert, *Le comte Baudouin II de Flandre et le "custos" de Ste-neland*, *Revue Bénédictine*, LXIX, 1959, p. 64.

(91) Te vergelijken met de grafelijke kapel te Brugge (C. Callewaert, *Les origines de la collégiale de Saint Donatien à Bruges*, *Ann. de la Soc. d'Emul. de Bruges*, LVI, 1906, pp. 401-406); met Ename (A.L.J. Van de Walle, *Historisch en archeologisch onderzoek van het portus Eenname*, *Handel. der Maatsch. Gesch. en Oudheidk. te Gent*, n.r. II, 1945, pp. 37-51); met Middelburg (J. Huizinga, *Burg- en Kerspel in Walcheren*, *Mededelingen der Koninkl. Akad. van Wetensch., Afd. Letterkunde*, 80, serie B, n° 2); te Dowaii (M. Prou, *Recueil des actes de Philippe Ier, roi de France, 1059-1108*, Parijs 1908). Andere verwijzingen bij J. Dhondt, *Une dynastie inconnue des comtes d'Ostrevant*, *Miscellanea historica in honorem L. Van der Essen*, I, Brussel, 1947, pp. 178-179.

(92) Zo wordt de O.-L.-Vrouwkapel te Brugge de St.-Donaaskerk; deze te Dowaii de St.-Amatuskerk, en deze te Veurne de St.-Walburgakerk.

Het verhaal in de *Miracula S. Bavonis* is het enige rechtstreeks betrouwbaar gegeven terzake, en duidelijk verwijst het naar de latere St.-Veerlekerk.

Het is zeer aanvaardbaar dat, als vergoeding voor de bewezen hulp, de Bavelingen enkele relikwieën hebben afgestaan aan graaf Arnulf I de Grote, die een geschenk als de relikwieën van de hl. Veerle bijzonder moet op prijs gesteld hebben.

Een laatste bemerking tenslotte. Eerst in het jaar 1073 verneemt men, in de duidelijke bewoordingen ener oorkonde, dat de kanunniken van de St.-Veerlecollegiale over deze relikwieën beschikken⁹³. Over de wijze echter waarop ze in hun bezit zijn geraakt, valt in het betrokken stuk geen spoor te bekennen⁹⁴. Wel is er de zeer dubbelzinnige tekst van Othelbold, abt van St.-Baafs, in zijn tussen 1019 en 1030 geschreven brief aan gravin Otgiva, echtgenote van graaf Boudewijn IV⁹⁵. Daarin vermeldt hij: „*septima sancta Pharaïldis, martir et Virgo, apud nos antiquitus reperta*”. Deze uitdrukking is voor twee interpretaties vatbaar: „*de hl. Veerle berust van oudher bij ons*”, ofwel „*oudtijds hebben we de hl. Veerle in ons bezit gehad*”. Deze laatste interpretatie schijnt de juiste te zijn; te meer daar de door mnniken van St.-Baafs opgemaakte inventaris van al de kostbaarheden, die na de plunderingen van de Noormannen overbleven, de relikwieën van de hl. Veerle niet vermeldt⁹⁶. Het is dus weinig waarschijnlijk dat ten tijde van Othelbold, St.-Baafs nog over de relikwieën van de hl. Veerle beschikte. Anders zouden we moeten aannemen, dat er, tussen het tijdstip van Othelbold's brief en de eerste vermelding van het bezit der relikwieën door het St.-Veerlekapittel, in het jaar 1073 nl., een ruil of overdracht heeft plaats gehad. Een gebeurtenis van dergelijk belang voor het leven van beide kerkelijke instellingen zou echter niet onbesproken gebleven zijn in de gelijktijdige of latere bronnen.

Men kan dus met een vrij grote waarschijnlijkheid aannemen dat de relikwieën der hl. Veerle in het jaar 939, datum vermeld in de *Miracula S. Bavonis*, zijn overgedragen aan de kapel van de grafelijke burcht, de latere St.-Veerlecollegiale.

(93) Zie: Oorkonde n° 1.

(94) Zie eveneens: G. De Clercq, *De kerkelijke instellingen te Gent in verband met de oudste stedelijke geschiedenis*, in *Nederlandsche Historiebladen*, II, 1939, p. 124.

(95) L. Voet, *De brief van abt Othelbold aan gravin Otgiva, over de relikwieën en het domein van Sint-Baafs te Gent (1019-1030)*, Brussel, 1949.

(96) Uitg. Wattenbach, in *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, VIII, 1883, pp. 374-376.

BIJLAGE

DE OUDSTE OORKONDEN VAN HET ST.-VEERLEKAPITTEL TE GENT

De oorkondenschat van het St.-Veerlekapittel kan gereconstrueerd worden uit de nog beschikbare originelen in het gentse Rijksarchief¹, en uit vier cartularia. Onder de originelen dateert er slechts één² van vóór het jaar 1178, het jaar waarin Gent door een grote brand geteisterd werd, en waarbij geheel het archief van het St.-Veerlekapittel in de vlammen opging³. Van de vier cartularia, alle daterend uit de XVIIIe eeuw, bevinden er zich drie in de Centrale Bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent. Het zijn de hss. 567, 572 en 573⁴; zij bevatten de tekst van verschillende oorkonden, waarvan de originelen niet voorhanden zijn op het Rijksarchief te Gent, en die als verloren mogen worden beschouwd.

Het hs. 567 draagt als titel „*Chronicon S. Pharaëldis*”; het werd opgesteld in de XVIIIe eeuw door J.B. de Castillon, proost van het St.-Veerlekapittel. Geschreven op papier, in 4°, telt het 322 bladzijden. Het eigenlijke cartularium beslaat de bladzijden 91 tot en met 133 en bevat zestien oorkonden tussen 1190 en 1412.

Het hs. 572, met de titel „*Privilegia capituli sanctae Pharaëldis*”, werd eveneens opgesteld in de XVIIIe eeuw. Geschreven op papier, in 8°, in een zeer groot en leesbaar geschrift, telt het 330 bladzijden. Het bevat een groot aantal oorkonden tussen 1073 en 1709.

Het hs. 573, in f^o, op papier en in modern geschrift, telt 264 bladzijden. Het bevat oorkonden vanaf het jaar 1235.

Het vierde cartularium wordt bewaard in het British Museum te Londen als hs. 16.954 van de *Additional Mss.*⁵. Geschreven op papier, in 8° telt het 417 bladzijden. Het eigenlijke cartularium beslaat de bladzijden 1 tot en met 285 en stemt overeen met hs. 572 van de gentse universiteitsbibliotheek.

In deze korte bijlage werden slechts de negen eerste oorkonden van het St.-Veerlekapittel opgenomen, die dateren uit de jaren 1073 tot 1200.

(1) Gent, R.A., *St.-Veerle*, oorkonde op datum.

(2) Nl. van het jaar 1073; waarschijnlijk bevond deze oorkonde zich in het schrijn van de relikwieën, en werd ze samen met deze uit de brand gered.

(3) Cfr. *Oorkonde* n° 4.

(4) J. de Saint-Genois, *Catalogue méthodique et raisonné des manuscrits de la bibliothèque de la ville et de l'université de Gand*, Gent 1849-1852, nrs. 61, 63, 64, pp. 80-83.

(5) Cfr. H. Stein, *Bibliographie générale des cartulaires français ou relatifs à l'histoire de France*, Parijs 1907, p. 207; - *Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the years 1846-1847*, Londen 1864, pp. 330-331. Op hun derde onderzoekingsreis naar handschriften in engelse bibliotheken, hadden K. De Flou en E. Gaillard het cartularium beschreven, doch het nummer van het hs. was hen ontgaan; cfr. *Verslagen en Mededeelingen der Kon. Vl. Acad. voor Taal- en Letterkunde*, 1897, pp. 498-499.

1.

Lietfriedus, kanunnik van Luik, oorkondt dat de relikwieën van de H. Pharaïldis in een nieuw schrijn werden geplaatst, in aanwezigheid van Fulkardus, abt van St.-Pieters, en Sigerus, abt van St.-Baafs.

12 juni 1073.

- A. Gent, RA, *fonds St.-Veerle*, oorkonden op datum. Oorspronkelijke oorkonde op perkament (h. 166, b. 322 mm.); staart en zegel verdwenen. — Op de rug: „*Littere translationis sanctae Pharaïldis in hanc urbem, anno MLXXIII*” (16° e.). — „*Quinque canonici exprimuntur. R 6*” (17° e.). — „*1073, coram abbatibus eorumque fratribus ad requisitionem canonicorum reliquie sancte Pharaïldis repositae in tecam hanc*” (17° e.).
- B. Gent, UB, *bs. 572*, afschrift 18° eeuws cartularium, p. 3, naar A, met de rubriek: „*Copia originalium litterarum translationis reliquiarum sanctae Pharaïldis quae contingit, anno 1073*”.
- C. London, BM, *add ms. 16.954*, afschrift 18° eeuws cartularium, p. 1, naar B, met dezelfde rubriek.

Uitgegeven: a. A. Duchesne, *Histoire généalogique des maisons de Guines, d'Ardrès, de Gand et de Coucy, Preuves* (Parijs, 1631, in f°), p. 60, naar A; b. M.J. De Bast, *Institutions des communes dans la Belgique, pendant le 12e et 13e siècles, suivies du traité sur l'existence chimérique des forestiers de Flandre* (Gent, 1819), p. 123, naar A; c. M.J. De Bast, *Ancienneté de la ville de Gand* (Gent, 1821), p. 78, n. 3, naar A; d. A. Van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre* (Gent, 1868-1871, in 4°, 2 dl.), I, p. 102, n° 152, naar A.; e. L.A. Colinez, *Collégiale de Sainte Pharaïlde* (Gent, 1852), p. 5, naar A.; f. E. Hautcœur, *Actes de Sainte Pharaïlde* (Rijsel, 1882), p. 38, naar A.; g. M. Gijsseling en A.C.F. Koch, *Diplomata Belgica* (Gent, 1950), I, p. 254, n° 144, naar A.

Vermeld: A. Wauters, *Table chronologique des chartes et diplômes imprimés concernant l'histoire de la Belgique* (Brussel, 1866-1912), 13 dln.), I, p. 532; VII, p. 153. — Sanderus, *Flandria illustrata*, I, 1, p. 126, met de verkeerde datum 1173. Men moet de datum 1073 aanvaarden, daar in 1173 geen Fulcardus burggraaf was maar een Rogerus of Arnulfus; paus Alexander II stierf immers in 1073, en Filips I, koning van Frankrijk, en Robrecht de Fries leefden ook in die tijd.

Facsimilé: Gijsseling-Koch, n° LXII.

Anno ab incarnatione Domini millesimo septuagesimo III (a), indictione XI, Alexandro papa Romano ⁶, ut dicebatur nuperrime defuncto, regnante Francorum rege Philippo ⁷, Noviomagensi ecclesie presidente Ratbodo (b) ⁸ pontifice, flandrie monarchiam obtinente marchione Rotberto ⁹, facta est hec translatio sue transmutatio beatissime Pharahildis (c) virginis Christi in hanc thecam, II idus Iunis (d), sub abbatibus Fulcardo ¹⁰ Blandiniensis, Sigero ¹¹ eque Gandensis coenobii, in presentia fratrum utriusque congregationis, exposcentibus hoc fieri eo tempore huius ecclesie canonicis Reinlevo, Azone, Fulkrone (e), Otgero, Meinardo.

Huius rei testes inscripti sunt Fulcardus castellanus ¹², Lambertus, filius ipsius, Stephanus ¹³, una cum copiosa (f) utriusque sexus multitudine.

Hanc cartulam in testimonium veritatis reservandam posteris, ego Lietfridus Leodicensis ecclesie (g) canonicus, iussus a prioribus ecclesie conscripsi, et eam coram clero et infinite multitudinis populo recensui.

(a) in B.: *tercio*; (b) in B.: *Radbodo*; (c) in C.: *Pharaildis*; (d) in B. en C.: *idus junii*; (e) in B.: *Fulcrone*; (f) in C.: *copia*; (g) in B.: *ontbreekt ecclesie*.

2.

Notitia over het verlenen van vrijstellingen en voorrechten door Diederik van den Elzas aan het St.-Veerlekapittel van Gent.

1138

A. Niet voorhanden.

Geen afschrift.

Analyse in een 17^e eeuwse hs. (Gent, RA, *fonds St.-Veerle*, voorheen St.-Niklaaskerk), onder de titel: „*Extracta ex quodam antiquo libro pergamenno pro instructione DD. capituli sancte Pharahildis porrigen-da*”.

Anno M^o C^o XXXVIII° et sequenti Theodericus ¹⁴ donavit ecclesie et clero ad sanctam Pharahildem multa privilegia, immunitates et franchisias, ideo-

(6) Paus Alexander II stierf op 21 april 1073.

(7) Filips I, koning van Frankrijk (1060-1108), zoon van Hendrik I.

(8) Ratbodus, bisschop van Noyon-Doornik (1068-1097).

(9) Robrecht de Fries, graaf van Vlaanderen (1071-1093).

(10) Fulcardus, abt van St.-Pieters (1070-1089), († 19 aug. 1105).

(11) Sigerus, abt van St.-Baafs (1066-1073).

(12) Fulcardus II, burggraaf van Gent (1072-1074); cfr. W. Blommaert, *Les châtelains de Flandre* (Gent, 1915), pp. 44-45.

(13) Fulcardus II had drie zonen: Lambertus, Alardus en Stephanus.

(14) Diederik van den Elzas, graaf van Vlaanderen (1128-1168).

que per dominum Bernardum ¹⁵ laudatus qui ex Francia advenerat predicaturus Crucem contra Saracenos in Brabantia et Flandria ex mandato Eugenii Pape ¹⁶ secum adferens antiphonam Salve Regina, ceptam eam in dicta ecclesia per canonicos ipsa vigilia Assumptionis Deipare presentibus multis nobilibus. Anno 1146.

3.

Notitia over het verlenen van vrijstellingen en voorrechten door Filips van den Elzas aan het St.-Veerlekapittel van Gent.

1169.

A. Niet voorhanden.

B. Geen afschrift.

Analyse in een 17e eeuwse hs. (Gent, RA, *fonds St.-Veerle*, voorheen St.-Niklaaskerk), onder de titel: „*Extracta ex quodam antiquo libro pergamenno pro instructione DD. capituli sancte Pharaïldis porrigenda*”.

Vermeld: H. Coppieters Stochove, *Régestes de Philippe d'Alface, comte de Flandre*, (Gent 1906) p. 29, n° 74.

Anno 1169 Philippus ¹⁷ successor ad maiorem confirmationem dictorum privilegiorum ¹⁸ omnes canonicos immunes fecit ab omni exactione, gabellis, oneribus, eosque omnes suos vere domesticos esse voluit et publicum ad hoc instrumentum confici voluit, et omnes exemptiones, libertates concessas contra quoscumque strenue tutatus est ¹⁹

4.

Willelmus, aartsbisschop van Reims en pauselijk legaat, oorkondt dat bij de oorkonde van Filips van de Elzas, graaf van Vlaanderen, waarin gezegd wordt dat het St.-Veerlekapittel te Gent alleen recht heeft scholen op te richten, goedkeurt.

Reims, 1179

A. Niet voorhanden.

B. Gent, RA, *fonds St.-Veerle*, oorkonden op datum. Vidimus in de

(15) Bernardus van Clairvaux (1091-1153) predikte de tweede kruistocht.

(16) Paus Eugenius III (1145-1153).

(17) Filips van den Elzas, graaf van Vlaanderen en Vermandois (1168-1191).

(18) Zie: *notitia* n° 2.

(19) Wij danken de heer W. Prevenier, die ons op het bestaan van de *notitiae* n° 2 en 3 heeft gewezen.

oorkonde van Margareta, gravin van Vlaanderen en Henegouwen, van 1251, naar A.

C. Gent, UB, *bs.* 572, afschrift 18^e eeuws cartularium, p. 33, naar B.

D. Londen, BM, *add.* ms. 16.954, afschrift 18^e eeuws cartularium, pp. 30-31, naar C.

Uitgegeven: a. Miraeus-Foppens, *Opera diplomatica*, II, p. 974, vermoedelijk naar A.; b. L.A. Colinez, *Collegiale de Sainte Pharaïlde*, p. 6 (gedeeltelijk; met de verkeerde datum 1178), naar B.; c. F. De Potter, *Petit cartulaire de Gand*, pp. 9-10, met verkeerde datum 1178, naar B.; d. H. Pirenne, *L'instruction des marchands*, in *Histoire économique de l'Occident médiéval*, p. 565, n. 2 (gedeeltelijk), naar B.

Vermeld: A. Wauters, *Table chronologique*, II, p. 590. - O. Oppermann, *Die älteren Urkunden des Klosters Blandinium und die Anfänge der Stadt Gent* (Leipzig-München, 1928, 2 dln.), I, p. 478.

De echtheid van de oorkonde wordt betwist door O. Oppermann, I, p. 478 e.v.; H. Pirenne echter meent dat de oorkonde authentiek is (cfr. *L'instruction des marchands*, p. 565).

Willelmus, Dei gratia Remorum archiepiscopus²⁰, sancte Romane Ecclesie tituli sancte Sabine cardinalis, apostolice Sedis legatus, dilecto filio suo Simoni Gandensi notario²¹ salutem.

Karissimus (a) in Christo filius noster Philippus, Flandrie et Viromandie illustris comes²², sua nobis insinuatione monstravit, quod olim quasi a primo ecclesie sancte pharaïldis fundamento, que est in Gandensi oppido sita et specialis est capella Flandrie comitis, scole predicti oppidi assignate fuerunt uni canonicorum, ut nullus in eodem oppido, sine illius assensu cui a comite scole assignate fuerunt, scolas regere et gubernare presumeret. Postmodum autem infortunio miserabili prefato oppido penitus igne consumpto, etiam dicta ecclesia in pulverem et in (b) cinerem redacta, cum privilegia eiusdem ecclesie tam de scolis prelibatis quam de elemosinis sibi collatis fuissent in combustione et cibus ignis, multitudo civium propter ariditatem sibi divitiarum habundantiam (c) et arces domorum cum turribus equipollere videbantur, ultra modum (d) superbiens dominio suo, rebellis contumax et insolens facta est, ut non solum in regimine scholarum transferendo verum etiam in aliis plerisque iurisdictionem sibi et dominium comitis usurparet. Cum autem ad tempora prenominati huius excellentis comitis Deo et hominibus amabilis ventum esset superbis in facie restitit et fortia queque confundens superbiorum atque sublimium colla propria virtute calcavit et ecclesiam sancte Pharaïldis scolis atque aliis possessioni-

(20) Willelmus, aartsbisschop van Reims (8 aug. 1176-7 sept. 1202: cfr. Gams, *Series episcoporum*).

(21) Symon, notarius van Gent, vermeld tussen 1178 en 1186 (cfr. E. Reusens, *Les chancelleries inférieures*, p. 128).

(22) Filips van den Elzas, graaf van Vlaanderen en Vermandois (1168-1191).

bus ditavit, nos vero, devotionem ipsius attendentes et factum (e) rationabile (f) approbantes, tibi, dilecte fili (g) Symon, scolas ad eodem comite collatas confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus, statuantes et sub incommatione anathematis inhibentes, ne quis sine assensu tuo et licentia in toto Gandensi oppido vel oppidi suburbio scolas regere presumat.

Datum Remis per manum Alexandri cancellarii nostri²³ anno dominice Incarnationis M^o C^o LXXVIII°.

(a) in C.: *charissimus*; (b) in C.: ontbreekt *in*; (c) in C.: *abundantiam*; (d) in D.: *ultimum*; (e) in C.: ontbreekt *factum*; (f) in C. en D.: *rationabilem*; (g) in C.: ontbreekt *fili*.

5.

Willelmus, aartsbisschop van Reims en pauselijk legaat, oorkondt dat het tiende van Lovendegem aan de kanunniken van St.-Veerle zal toebehoren, en dat hij de kanunniken van diezelfde kerk de vrijheid van begrafenis toestaat.

1190.

- A. Gent, RA, *fonds St.-Veerle*, oorkonden op datum. Oorspronkelijke oorkonde op perkament (h. 288, pl. 38, b. 289 mm.) met door twee gaten een dubbele staart in rode zijde; zegel ontbreekt²⁴. Op de rug: „*Tiende van Lovenneghem*” (16° e.) — Op het door de archivaris aangebrachte papier: „*De decima de Lovendeghem et de libera sepultura. 1190-LII*” (18° e.).
- B. Gent, UB, *hs. 572*, afschrift 18° eeuws cartularium, pp. 26-27, naar A, met de rubriek: „*Copia litterarum originalium archiepiscopi Remensis et cardinalis, quibus decimam de Lovendeghem dat canonicis S. Pharaïldis, et eis liberam concedit sepulturam, de anno 1190*”.
- C. Gent, UB, *hs. 567*, afschrift 18° eeuws cartularium, p. 119, naar A, met de rubriek: „*Decima de Lovendeghem conceditur canonicis sanctae Pharaïldis et liberam sepulturam 1190*”.
- D. Londen, BM, *add. ms. 16.954*, afschrift 18° eeuws cartularium, p. 25, naar B, met dezelfde rubriek als C.

(23) Alexander, kanselier van de aartsbisschop van Reims, van 1176 tot 1180 (Cfr. E. Reusens, *Les chancelleries inférieures*, p. 193).

(24) In het *hs. 572* wordt het zegel als nog voorhanden zijnde vermeld, zoals blijkt uit de volgende tekst: „*In medio ex chorda serica rubri coloris appendet sigillum in cera viridi impressum*”. In het *hs. 567* wordt het zegel beschreven als volgt: „*Dependet ex medio sigillum oblongum sub viridi ex utraque parte impressum; anterior pars repraesentat figuram integram abbatis, posterior medium cuiusdam figurae, et circum apparent adhuc + secretum S.*”

Uitgegeven: Miraeus-Foppens, *Opera diplomatica*, II, p. 980, naar A.
 Vermeld: A. Wauters, *Table chronologique*, II, p. 693.

Willelmus, Dei gratia Remensis archiepicopus²⁵, sancte Romane Ecclesie tituli sancte Sabine cardinalis, Apostolice Sedis legatus(, omnibus sancte matris ecclesie filiis ad quos littere iste pervenerint in Domino salutem.

Noverit universitas vestra quod nos decimam de Lovendeghien (a)²⁶ dilectis filiis nostris canonicis sancte Pharahildis in Gandavo in pace possidendam et quete concedimus, sicut in scripto domini Pape²⁷ continetur auctentico. Nichilominus secundum canonicorum liberam eis concedimus et quietam, salvo tamen iure ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumentur inibi sepelienda.

Hec autem omnia, sicut in litteris domini Pape continentur (b) auctenticis,, ut rata permaneant et illibata, presentis scripti pagina communimus, et sigilli nostri auctoritate confirmamus, statuentes et sub incomminatione anathematis firmiter inhibentes, ne quis hanc nostre confirmationis paginam audeat infringere aut ei temere contraire, salvo in omnibus Apostolice Sedis auctoritate.

Actum anno Verbi incarnati M^o C^o LXXXX°.

Datum per manum Lambini cancellarii nostri²⁸.

[onder de plooi:] De Brocroia.

(a) in B. en D.: *Lovendeghem*; (b) in C.: *continent*.

6.

Sigerus, burggraaf van Gent, oorkondt dat hij in de stad Gent een kapelanij heeft gesticht, waaraan hij allerlei inkomsten heeft verbonden.

1193.

A. Niet voorhanden.

B. Gent, UB, *bs.* 567, afschrift 18^e eeuw cartularium, pp. 97-98, vmdl. naar A, met de rubriek: „*Litterae foundationis cuiusdam capellaniae perpetuae in capella quadam in civitate Gandensi, de anno 1193*”.

C. Gent, UB, *hs* 573, afschrift 18^e eeuw cartularium, pp. 4-6, vmdl. naar A, met de rubriek: „*Litterae fondationis cuiusdam capellaniae perpetuae in capella quadam in civitate Gandensi, de anno 1193*”.

(25) Willelmus, aartsbisschop van Reims (8 aug 1176-7 sept. 1202).

(26) Lovendegem: gem. O.VI., arr. Gent, k. Zomergem.

(27) Paus Clemens III (1187-1191).

(28) Lambinus of Lambertus, kanselier van Willelmus, aartsbisschop van Reims, van 1182 tot 1191. Hij was afkomstig van Brugge en werd in 1191 bisschop van Terwaan. Wanneer hij als kanselier van de aartsbisschop van Reims oorkonden ondertekent, neemt hij gewoonlijk de naam Lambinus aan. Wanneer hij oorkonden ondertekent als bisschop van Terwaan, noemt hij zich altijd Lambertus (Cfr. E. Reusens, *Les chancelleries inférieures*, p. 193).

Vermeld: L.A. Colinez, *Collégiale de Sainte Pharaïlde*, p. 6.

Niet uitgegeven.

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Quoniam labilis est hominum memoria, necessarium est scripto commendari ea quae volumus ad posterum memoriam transmitti. Ea propter ego Sigerus²⁹ Gandensis castellanus, volo sit notum omnibus tam futuris quam praesentibus quod, Domino inspirante, de voluntate et assensu uxoris meae Petronellae, quod (a) allodium meum quod Deddemensch et terram secus domum meam in Gandavo, quae appellatur Brelo, quam propria pecunia comparavi, capellae, quae iuxta domum meam praedictam in Gandavo fundata est, ad opus capellani in perpetuum assignavi. Insuper etiam censum duarum mensurarum, alteram in qua manet Walterus Angelicus, alteram in qua manet (b) Rolinus clericus, quas de domno meo comite Balduwino³⁰ in feudum tenebam, quas etiam ipse (c) dominus comes pro remedio animae suae et uxoris suae Mariae et antecessorum suorum praedictae capellae ad opus cuiusdam capellani mecum liberaliter concessit. Ex his omnibus capellanus omnem fructum recipiet, ita tamen quod luminaria et vinum et etiam oblatas ad opus sacrificii providebit. Hoc autem capellanus observabit, ut quotiescumque divina celebrabit in memoria mortuorum post decessum meum et uxoris meae specialiter nominis mei et uxoris meae memoriam habebit. Quod si forte praefatam capellaniam aliquo infortunio, quod Deus avertat, desolari contigerit, in ecclesia sanctae Pharaïldis ad aliquod altare capellanus meus ministrabit et fructus praedictos recipiet, et simili modo altari illi sicut et capellae pronominatae providebit, scilicet de luminariis et ceteris praedictis. Quia vero electio capellani qui praefatae praesit capellae de nostro iam pendet arbitrio, dominum Aegidium sacerdotem, virum quidem boni testimonii et honestum, eligimus, eique praefatos redditus ad vitae suae terminum libere assignamus. Sed et si (d) aliquis forte successorum meorum, quod obsit, praefatos redditus, quos praedicto Aegidio divinae pietatis intuitu (e) et pro remedio animarum nostrarum absolute assignavimus, diminuere vel ex toto subtrahere attemptaverit, abbas sancti Bavonis canonica censura eos cohesbit, quia praenominata capella sita est in eius patronatus.

Ne autem hoc dictum comitis et mea et uxoris meae traditio et devota concessio aliqua possit sub dola machinatione cassari, cartam (f) praesentem in testimonium veritatis cum subnotatione eorum qui inter fuerunt, et domni mei Balduwini Flandriae et Hannoniae comitis sigilli et mei et uxoris meae et abbatis sancti Bavonis appensione confirmavimus.

Signum Wihelmi, Tornacensis canonici atque Fici, S. Remerri, militis de Hosdin (g), S. Henrici preconis, S. Simonis Flans, S. Balduwini Alne-

(29) Sigerus II, burggraaf van Gent (1186-1199). (Cfr. W. Blommaert, *Les châtelains de Flandre*, p. 49).

(30) Wellicht is hier de met Maria van Champagne gehuwde Boudewijn IX bedoeld, wiens regering weliswaar slechts op 15 november 1194 aanvangt, en niet Boudewijn VIII, wiens echtgenote Margareta van den Elzas overleed in 1191.

rici, S. Walteri Angelici, S. Gisberti de Aldenaerde, S. Joannis sacerdotis (h) de Clusa, S. Walteri de Clusa.

Actum anno gratiae M^o C^o nonagesimo tertio.

(a) in C.: ontbreekt *quod*; (b) in C.: ontbreekt *Walterus Angelicus alteram in qua manet*; (c) in C.: leest men *ipre*; (d) in C.: *sed si et*; (e) in C.: *intuetu*; (f) in C.: *carium*; (g) in C.: *Hordin*; (h) in C.: ontbreekt *sacerdotis*.

7.

Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen en Henegouwen, oorkondt dat, telkens een prebende vrij komt, de inkomsten van die prebende gedurende één jaar de kerkfabriek van St.-Veerle zal ten deel vallen.

2 mei 1197.

A. Niet voorhanden.

B. Gent, UB, *bs.* 572, afschrift 18e eeuws cartularium, p. 27, naar A, met de rubriek: „*Copia litterarum originalium in parchameno conscripiarum Balduini comitis Flandriae, quoad fabricam ecclesiae S. Pharahildis, de anno 1197*”.

C. Londen, BM, *add. ms.* 16.954, afschrift 18^e eeuws cartularium, pp. 26-26, naar B, met dezelfde rubriek.

Niet uitgegeven.

Ego, Balduinus, comes Flandriae et Hannoniae, notum esse volo tam futuris quam presentibus quod cum ecclesia sanctae Pharahildis in Gandavo praepositos redditus non habeat unde sartatecta sua possunt (a) reparari, ne per successorum incuriam vel elemosinarum defectum ipsius ecclesiae fabricam penitus in posterum destrui contingat ac labefactari, de redditibus qui praebendis eiusdem ecclesiae deputati sunt, ei duximus (b) providendum, statuens provida deliberatione et canicorum (c) eiusdem ecclesiae consilio, quod quotiescumque in eadem ecclesia praebenda aliqua simpliciter vacare contigerit, fructatus praebendae a die qua vacaverit per annum in usus cedet ad fabricam ipsius ecclesiae reparandam.

Ut autem hoc ratum et incon vulsum permaneat, praesentem paginam sigilli mei appensione corroboravi.

Actum anno Domini M^o C^o LXXXVII°, VI° nonas Mai.

(a) in C.: *possint*; (b) in C.: *duxi*; (c) moet *canonicorum* gelezen worden, zoals in C.

8.

Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen en Henegouwen, oorkondt dat Sigerus, burggraaf van Gent, met instemming van zijn echtgenote Petro-

nella en zijn zonen Sigerus en Daniël, drie kapelanijen heeft gesticht, één in de Veerlekerk te Gent, en twee te Ertvelde.

juni 1199

A. Niet voorhanden.

B. Gent, UB, *hs.* 567, afschrift 18e eeuw's cartularium, p. 99, vmdl. naar A, met de rubriek: „*Litterae comitis Flandriae quibus testatus Sigerus castellanum Gandavensem fundasse tres capellanas, unam in ecclesia sanctae Pharaïldis, duas alias in Aertevelde.*”

Uitgegeven: A. Duchesne, *Histoire généalogique des maisons de Guines, d'Ardes, de Gand et de Coucy, Preuves*, p. 677, naar A.

Vermeld: A. Wauters, *Table chronologique*, III, p. 113; - L.A. Colinez, *Collégiale de Sainte Pharaïlde*, p. 7.

Ego, Balduinus, Flandriae et Hannonie comes, notum facio tam praesentibus quam futuris, quod fidelis meus Sigerus castellanus Gandensis ³¹ cum assensu Petronillae ³² uxoris suae, et filiorum suorum Sigeri ³³ et Danielis, tres capellanas, unam in ecclesia sanctae Pharaïldis in Gandavo, secundam apud Aertevelde ³⁴ in basilica in honore beatae Virginis in curia iuxta domum ipsius fundata, tertiam similiter apud Aertevelde in basilica hospitalis ante portam domus suae constituti, pro remedio animae suae constituit, quibus par manum meam omnes decimas suas in Vremdeka ³⁵ et Grove, quas a me pacifice tenebat, in perpetuum assignavit. Ita quod tres sacerdotes proventus decimarum illarum inter se ex aequo dividunt, qui cotidie divina pro ipsius salute, et uxoris suae et filiorum suorum celebrant. Quidquid decimis illis accrescere contigerit, capellanorum erit. Si capellaniam vacantem infra quindecim dies ipse castellanus vel heres suus alii capellano non contulerit, ego potero eam cui voluero personae idoneae conferre. Si quam iniuriam vel violentiam super decimis illis capellaniae illatam, castellanus vel heres suus vel distulerit vel emendare non potuerit, ego faciam emendari. Praeterea in redditibus suis de Vremdeka quatuor marcas monialibus de Forest et praedicto pauperum hospitali marcam unam pro anniversario Arnulphi filii sui annuatim solvendam assignavit. Insuper decimam omnium proventuum, qui spectant ad domum suam de Aertevelde, intus vel extra, praedicto hospitali ad sublevandum pauperum necessitates assignavit.

(31) Sigerus II, burggraaf van Gent; zie *oorkonde* n° 6.

(32) Petronilla, dochter van burggraaf Rogerus van Kortrijk, voorganger van Sigerus II, en zijn eerste vrouw, Sara van Rijsel (cfr. W. Bloembaert, *Les châtelains de Flandre*, p. 50).

(33) Sigerus III, burggraaf van Gent (1200-1227) (cfr. *ibidem*).

(34) Aertevelde: Ertvelde, gem. O.-Vl., arr. Eeklo, k. Assenede.

(35) Vremdeka: Vremdyck, ambacht Boechoute, westelijk Zeeuws-Vlaanderen.

Haec igitur prout hic commemorata sunt, recognovit coram me praefatus castellanus, concedente uxore sua Petronilla, consensum etiam praebentibus Sigero et Daniele, filiis suis. Ego itaque testimonium perhibens veritati, hoc scriptum de tali recognitione factum sigilli mei appendione confirmavi.

Actum anno dominicae Incarnationis, millesimo centesimo nonagesimo nono, mense Iunii.

9.

Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen en Henegouwen, oorkondt welke inkomsten hij aan de priester van zijn kapel te Gent, die ter benoeming van zijn notarius Rodulfus staat, heeft toegekend.

s.d. (1196-1200) ³⁶.

A. Gent, RA, *fonds St.-Veerle*, oorkonden op datum. Oorspronkelijke oorkonde op perkament (h. 123, pl. 21, b. 253 mm.), met enkele spleet, staart en zegel verdwenen ³⁷. — Op de rug: „*De capella in castello Gandensi*” (b. 13^e e.). — „C 46. *Augmentatio facta dotatio capellanie Balduinum comitem Flandrie qui donavit decimam de Burst, Dorezele, Desseldonck etc*” (!). „*De decima de Borst sive de...*” (15e e.).

B. Gent, UB, *hs.* 567, afschrift 18e eeuws cartularium, p. 91, naar A, met de rubriek: „*Litterae fundationis capellaniae castri Gandavensis*”.

Uitgegeven: a. Ch. Duvivier, *Actes et documents anciens intéressants la Belgique* (C.R.H., *nieuwe reeks*, Brussel 1903), II, p. 287, naar A; b. E.I. Strubbe, *Egidius van Breedene* (Brugge, 1942), p. 152, naar A.

Ego, Balduinus, Flandrie et Hanonie (a) comes, notum facio omnibus tam modernis quam futuris quod ex assensu uxoris mee Marie ³⁸ quosdam redditus presbytero in capella mea, que est in castro Gandensi, administraturo, divine pietatis instinctu assignavi. Predicti vero redditus hiis locis debent colligi: de decima de Borst ³⁹ quam rodulfus notarius ⁴⁰ sub censu tenet hereditario, IIII^{or} libri, de censu de Dorezele ⁴¹ V (b) libre, de novo

(36) Rodulfus, notarius van de graaf, wordt immers vermeld tussen 1196 en 1200 (cfr. E. Reusens, *Les chancelleries inférieures*, p. 128; De Smet, *Chroniques de Flandre*, II, p. 819).

(37) In *hs.* 567 wordt het zegel als nog voorhanden zijnde vermeld, zoals blijkt uit volgende tekst: „*Ex medio appendet sigillum ex duplici charta pergamena in cera rubri coloris*”.

(38) Maria van Champagne, echtgenote van Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen en Henegouwen.

(39) Burst, gem. O.-VI., arr. Aalst, k. Herzele.

(40) Zie n. 36.

(41) Dorezele, pr. O.-VI., arr. Gent, k. en gem. Evergem.

censu et de nova decima de Yveta (c) et de Desseldonc⁴² et de Mendonc⁴³ et de Dorenzele, VI (d) libre, et quicquid eisdem VI (e) libris usque ad XI (f) libras accreverit. Electionem vero presbyteri in prefata capella mea ad presens concessi Rodulfo notario, et quemcumque idem R[odulfus] notarius michi presentaverit, possessione prefati beneficii, ex mee liberalitatis donatione, sine omni contradictione potietur.

Ut igitur hec mea constitutio firmum ac perpetuum sortiatur effectum, ipsam constitutionem presenti scripto confirmavi, sigili mei appensione corroborato.

(a) in B.: *Hannoniae*; (b) in B.: *quinque libre*; (c) in B.: *Yvera*; (d) in B.: *sex libre*; (e) in B.: *sex libris*; (f) in B.: *undecim libras*.

(42) Desteldonck, gem. O.-VI., arr. Gent, k. Evergem.

(43) Mendonk, gem. O.-VI., arr. Gent, k. Loochristi.